

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2023.02.16>

dr Adam WRÓBEL

<https://orcid.org/0000-0002-9315-0213>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: a.wrobel@ujd.edu.pl

Przestępstwo nielegalnego wywozu zabytku za granicę (art. 109 u.o.z.)

Streszczenie

W tekście podjęte zostaje zagadnienie przestępstwa nielegalnego wywozu zabytku za granicę, które określone zostało w art. 109 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (dalej: u.o.z.). Zostają zanalizowane jego znamiona w oparciu o źródła prawa powszechnie obowiązującego, poglądy wyrażone w doktrynie oraz judykaturze. Narracja badawcza wiedzie przez: ośnowę historyczną badanego przedmiotu; przedmiot ochrony; stronę podmiotową czyli psychiczną relację sprawcy do czynu, mogącą mieć w analizowanym przypadku formę umyślną albo nieumyślną; stronę przedmiotową, a w tym zagadnienia przedmiotu wykonawczego – zabytku, wywiezienia (czyli przemieszczenia) zabytku poza granicę i nieprzywiezienia (czyli nieprzemieszczenia) zabytku „z powrotem” na teren Polski, pojęcia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; podmiotu – sprawcy, który w przypadku wywozu zabytku jest powszechny w przypadku, zaś nieprzywiezienia indywidualny; przepadek zabytku, który może zostać orzeczony przez sąd, chociażby nie stanowił on własności sprawcy. Postuluje się: a) dodanie w ramy art. 109 u.o.z., „§ 2¹” o treści: „w wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności”, oraz „§ 5” o treści: „nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1–2¹, który dobrowolnie zwrócił zabytek na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed wszczęciem postępowania karnego; w przypadku gdy zwrot nastąpi później sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary, a może nawet odstąpić od jej wymierzenia”; b) uchylenie art. 109 § 4 u.o.z. ze względu na jego zbyt szeroką represyjność.

Słowa kluczowe: nielegalne wywiezienie zabytku za granicę; nie przywiezienie zabytku „z powrotem” na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; przestępstwa przeciwko zabytkom.

Wprowadzenie

Przestępstwo nielegalnego wywozu zabytku za granicę, podobnie jak i inne przestępstwa przeciwko dobrom kultury, uregulowane zostały pozakodeksowo,

tn. znajdują się w ustawie szczegółowej poza Kodeksem karnym. Konkretnie w ustawie z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹. Niemniej zasady odpowiedzialności karnej w ich kontekście nie są różnicowane w odniesieniu do odpowiedzialności za przestępstwa kodeksowe².

Zagadnienie przestępstwa określonego w art. 109 u.o.z. wydaje się istotne, nie tylko patrząc z punktu widzenia teoretycznego, lecz także praktycznego; w jego przypadku nie mamy bowiem do czynienia z martwą normą prawną³. Kwestia będąca przedmiotem rozważań koncentruje się na analizie jego znamion w oparciu o źródła prawa powszechnie obowiązującego, poglądy wyrażane w doktrynie oraz judykaturze.

Rzeczony przestępstwo ma charakter wieloodmianowy. Toteż wydaje się, że nie należy zgodzić się z twierdzeniami wyrażonymi w literaturze przedmiotu, jakoby w art. 109 u.o.z. zawarte były dwa przestępstwa: „wywozu zabytku za granicę bez wymaganego pozwolenia” oraz „niesprowadzenia do kraju zabytku w okresie ważności pozwolenia na wywóz”⁴, czy też że istnieją w omawianym przypadku dwa odrębne oraz od siebie niezależne czyny zabronione stypizowane w jednym przepisie, tzn. w art. 109 ust. 1 u.o.z.⁵

1. Kontekst historyczny

Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami weszła w życie 17 listopada 2003 r. Przepis art. 109 tejże ustawy, typizujący analizowane przestępstwo, stanowi, że: kto bez pozwolenia wywozi zabytek za granicę albo po wywiezieniu go za granicę nie przywozi na terytorium Rzeczypospolitej Pol-

¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 710, t.j. ze zm.; dalej: u.o.z.

² Ostrzegawczo wskazują J. Kaczmarek oraz K. Zeidler: „Jak powszechnie wiadomo, istotnym problemem jest kwestia stosowania tych przepisów. W praktyce wszak traktuje się je «po macoszemu», uznając błędnie, iż skoro nie zostały umieszczone w kodeksie karnym, to mają mniejsze znaczenie, ich społeczna szkodliwość jest niższa, czy też może są takimi przestępstwami, które faktycznie nikomu nie szkodzą. Nic bardziej błędnego”; tak i szerzej J. Kaczmarek, K. Zeidler, *Karnoprawna ochrona zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 2, s. 83.

³ Zauważa się w literaturze przedmiotu na podstawie analizy statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości, że w latach 2008–2016 z tytułu popełnienia przestępstwa z art. 109 u.o.z. skazano 83 osoby; zob. J. Karaźniewicz, *Specyfika postępowania przygotowawczego prowadzonego w sprawach o przestępstwa przeciwko dobrom kultury*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 1, s. 58.

⁴ Zob. M. Cherka, P. Antoniak, F.M. Elżanowski, K.A. Wąsowski, [w:] M. Cherka (red.), *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2010, LEX/el., komentarz do art. 109.

⁵ „W omawianym przepisie ma miejsce alternatywne określenie czynności sprawczej, tj. wywiezienie zabytku bez stosownego pozwolenia za granicę bądź niesprowadzenie go po wywiezieniu w okresie ważności pozwolenia do kraju. W rezultacie są to dwa odrębne i niezależne od siebie czyny stypizowane w jednym przepisie karnym”; E. Kowalska-Benasiewicz, *Zbieg przepisów art. 108–109b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z innymi przepisami typizującymi przestępstwa i wykroczenia*, [w:] K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa 2014, LEX/el.

skiej w okresie ważności pozwolenia albo, w przypadku o którym mowa w art. 56a ust. 8, w terminie 60 dni od dnia, w którym decyzja o odmowie wydania kolejnego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę stała się ostateczna albo od dnia otrzymania informacji o pozostawieniu wniosku o wydanie kolejnego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę bez rozpatrzenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (ust. 1)⁶; jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (ust. 2); w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia (ust. 3); sąd może orzec przepadek zabytku, chociażby nie stanowił on własności sprawcy (ust. 4). Wskazuje się w doktrynie, że art. 53 ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁷ zawiera analogiczne przestępstwo w stosunku do przestępstwa będącego przedmiotem analizy⁸; podobnie jak art. 34a ustawy z 21 listopada 1996 r. o muzeach⁹. Przytoczony powyżej art. 109 ust. 1 u.o.z. do zmiany tejże ustawy z 25 listopada 2016 r.¹⁰, nosił brzmienie: kto bez pozwolenia wywozi zabytek za granicę lub po

⁶ Do zmiany z 25 listopada 2016 r., art. 59 ust. 1 u.o.z. nosił brzmienie: kto bez pozwolenia wywozi zabytek za granicę lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. O czym również M. Trzcíński, *Próba oceny nowych rozwiązań w zakresie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 1, s. 110.

⁷ Dz. U. z 2020 r. poz. 164 t.j. ze zm.

⁸ Zob. K. Zeidler, [w:] K. Zeidler, K. Zalasíńska, *Wykład prawa ochrony zabytków*, Warszawa 2015, LEX/el., rozdział 8.1. oraz K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007, LEX/el., rozdział 3.3. Przepis tenże stanowi wprost: kto bez zezwolenia wywozi materiały archiwalne za granicę lub po wywiezieniu za granicę nie sprowadza ich do kraju w terminie ustalonym w zezwoleniu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (ust. 1); jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności (ust. 2); sąd może orzec przepadek materiałów archiwalnych stanowiących przedmiot przestępstwa (ust. 3).

⁹ Dz. U. z 2020 r. poz. 902, t.j., który to przepis *expressis verbis* stanowi: kto bez pozwolenia wywozi za granicę muzealia, które nie stanowią zabytku w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wpisane do inwentarza muzealiów w muzeum będącym instytucją kultury lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (ust. 1); jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (ust. 2); w wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (ust. 3); w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia przewidzianego w przepisach o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (ust. 4); zob. A. Porwich, *Przepisy w zakresie wywozu zabytków i muzealiów za granicę jako instrument ochrony zbiorów muzealnych*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2018, nr 4, s. 67.

¹⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 1330.

wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Ustawodawca penalizował wywóz zabytku za granicę również w temporalnie wcześniej obowiązujących – a dziś już uchylonych – aktach prawa powszechnie obowiązującego¹¹. Jak zauważa M. Bartnik: „karnoprawna ochrona zabytków ma w Polsce ponad stuletnią historię”¹².

Jeszcze przed uzyskaniem przez Polskę niepodległości, w przepisach dekretu Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury z 31 października 1918 r.¹³, zabroniono wywozu z Polski zabytków ruchomych i ich części (art. 19). Za naruszenie tego zakazu groziła kara aresztu do trzech miesięcy (art. 34)¹⁴.

W rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami¹⁵, które weszło w życie 29 marca 1928 r., a uchylone zostało: *in globo* 22 maja 1962 r.¹⁶, *in specie* zaś uchylone zostały konkretne jego przepisy 4 maja 1946 r., w tym art. 40. W tymże artykule określono, że: winny wywozu lub usiłowania wywozu zabytku z granic Państwa bez zezwolenia, wymaganego niniejszem rozporządzeniem, ulegnie karze aresztu do trzech miesięcy lub karze grzywny do 5000 złotych; nadto można orzec konfiskatę zabytku na rzecz jednego z muzeów lub archiwów państwowych, a w razie jeśli został on wywieziony zagranicę, należy orzec na rzecz Skarbu Państwa karę pieniężną, równającą się wartości wywiezionego zabytku; winny nieprzywiezienia w terminie, ustalonym w zezwoleniu na czasowy wywóz, z powrotem do kraju zabytku, wywiezionego czasowo poza granice Państwa Polskiego, ulegnie karze aresztu do trzech miesięcy lub karze grzywny do 5000 zł.; nadto należy orzec na rzecz Skarbu Państwa karę pieniężną, równającą się wartości zabytku, oraz utratę kaucji (art. 21), jeżeli była pobrana; wartość wywiezionego zabytku, jeżeli nie była już ustalona przy udzieleniu zezwolenia na wywóz czasowy, ustala władza konserwatorska II instancji.

W czasowo późniejszym art. 7 dekretu z 1 marca 1946 r. o rejestracji i zakazie wywozu dzieł sztuki plastycznej oraz przedmiotów o wartości artystycznej, historycznej lub kulturalnej¹⁷ (dekret ten wszedł w życie 4 maja 1946 r., zaś uchy-

¹¹ Szerzej w ujęciu historycznym zob. W. Sieroszewski, *Odpowiedzialność karna na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, „Palestra” 1962, nr 3–4, s. 104–114.

¹² M. Bartnik, *Wojewódzki konserwator zabytków jako oskarżyciel posiłkowy w polskim procesie karnym*, Lublin 2021 r., s. 80.

¹³ Dz. Praw P. Pol. z 1918 r. Nr 16, poz. 36.

¹⁴ Tenże art. 34 stanowił: winni przekroczenia przepisów ustawy niniejszej ulegną w drodze sądowej karze do 3-ch miesięcy aresztu oraz – w razie zniszczenia zabytku lub zmniejszenia jego wartości wskutek uszkodzenia – grzywnie, równającej się wartości zniszczonego przedmiotu lub zmniejszeniu jego wartości wskutek uszkodzenia; w razie potajemnego wywozu lub usiłowania wywozu z granic państwa przedmiotów, objętych ustawą niniejszą, ulegną one w drodze sądowej konfiskacie na rzecz jednego z muzeów narodowych.

¹⁵ Dz. U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265 ze zm.

¹⁶ Dz. U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48.

¹⁷ Dz. U. z 1946 r. Nr 14, poz. 99.

lony został 22 maja 1962 r.¹⁸), określono: kto bez zezwolenia wywozi poza granice Państwa Polskiego dzieło lub przedmiot, których wywóz jest zakazany (art. 3), podlega karze więzienia do lat 3 i grzywny; sąd orzeka ponadto przepadek przedmiotu; tej samej karze podlega ten, kto po wywiezieniu za granicę dzieła lub przedmiotu za zezwoleniem, przewidzianym w art. 5 ust. 2, dzieła tego lub przedmiotu nie sprowadził z powrotem do kraju; w przypadkach mniejszej wagi sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Podobnie i w późniejszej ustawie z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury¹⁹ (weszła w życie 22 maja 1962 r., a uchylona została 17 listopada 2003 r.²⁰) w art. 74, ustawodawca określał: kto bez zezwolenia wywozi zabytek za granicę lub po wywiezieniu za granicę nie sprowadza go do kraju w terminie ustalonym w zezwoleniu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (ust. 1); jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności (ust. 2); sąd może orzec przepadek zabytku, choćby nie był własnością sprawcy (ust. 3). Przepis ten historycznie umiejscowiony był oczywiście w minionym stanie prawnym, na co *prima vista* wskazują użyte w nim sformułowania np. mowa w nim o „zezwoleń”, czy „terminie ustalonym w zezwoleniu”²¹. Jak wskazał J. Sobczak na kanwie art. 109 u.o.z. (jeszcze przed zamianą przepisu z 25 listopada 2016 r.):

przestępstwo z art. 109 u.o.z. stanowi powtórzenie regulacji określonej w treści art. 74 ustawy o ochronie dóbr kultury. Różnica między wspomnianymi regulacjami zasadza się na tym, że w ustawie o ochronie dóbr kultury mowa była o „niesprowadzeniu do kraju w terminie ustalonym w zezwoleniu” wywiezionego zabytku, natomiast w treści art. 109 ust. 1 u.o.z. – o „niesprowadzeniu do kraju wywiezionego zabytku w okresie ważności zezwolenia”²².

Nadto – co zauważył M. Trzciński – m.in. funkcjonujące w art. 74 ustawy z 1962 r. o ochronie dóbr kultury pojęcie „zezwoleń” zastąpione zostało przez „pozwoleń”²³.

Kontekst historyczny wskazuje, że – symplifikując – czyny zabronione związane wywiezieniem zabytku za granicę, penalizowane są w prawie polskim od 1918 r., przyjmując na przestrzeni wskazanych aktów prawnych właściwe dla siebie formy.

¹⁸ Dz. U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48.

¹⁹ Dz. U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 ze zm.

²⁰ Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568.

²¹ Por. R. Gołat, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kraków 2004, LEX/el., komentarz do art. 109.

²² Tak i szerzej J. Sobczak, *Ochrona prawnokarna dóbr kultury*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 3, s. 17, 19.

²³ Co trafnie – i szerzej – zauważa M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawnokryminalistyczna*, Warszawa 2010, LEX/el., rozdział 3.1.

2. Przedmiot ochrony

Indywidualnym przedmiotem ochrony art. 109 u.o.z. jest zachowanie zabytku w granicach państwa polskiego i formalizm przemieszczania zabytku. Sprawca nie jest karany wprost za spowodowanie wywiezieniem zabytku (czy jego nieprzywiezieniem) uszczerbku czy konkretnego niebezpieczeństwa uszczerbku dla dziedzictwa kulturowego, lecz za brak posiadania dokumentu pozwalającego na wywóz (w przypadku zrealizowania wywieżenia zabytku) albo niedotrzymania terminu przywieżenia zabytku uwidocznionego w dokumencie pozwalającym na wywóz zabytku (w przypadku zrealizowania nieprzywieżenia zabytku)²⁴. O. Jakubowski zauważa, że w ustawodawstwie polskim „wywóz dóbr kultury opiera się w dużej mierze na obowiązku posiadania pozwoleń na wywóz zabytków”²⁵. Jednakowoż ubocznym przedmiotem ochrony może być dostępność zabytku jako dobra kultury oraz prawo dostępu do zabytku jako do dobra kultury²⁶. Tenże uboczny przedmiot ochrony ma konotacje konstytucyjne, jak bowiem stanowi art. 6 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.²⁷: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. W przypadku przedmiotu ochrony art. 109 u.o.z. interes publiczny w zatrzymaniu zabytku na terenie Rzeczypospolitej Polskiej przeważa – na płaszczyźnie legalnej – nad interesem indywidualnym właściciela zabytku, który np. wywołując zabytek za granicę celem jego sprzedaży, chce zwykle osiągnąć zań wyższą cenę w kraju sprzedaży; wyższą niżli mógłby otrzymać sprzedając zabytek w Polsce²⁸; to zaś jakie znaczenie ma zabytek – będący w przytoczonym przykładzie –

²⁴ Por. O. Jakubowski, *Zjawisko przemytu dóbr kultury*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. 36, s. 409.

²⁵ O. Jakubowski, *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego nielegalnym wywozem w dobie otwartych granic strefy Schengen*, [w:] L. Ramskjær, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011, s. 41.

²⁶ K. Zeidler podnosi: „W przestępstwach przeciwko dziedzictwu kultury, dobrom kultury czy zabytkom istotna jest społeczna szkodliwość czynu. Przyjmuje się, że społeczna szkodliwość uszkodzenia, zniszczenia lub wywieżenia zabytku jest porównywalna, ze względu na podobny skutek, z przestępstwami wobec narodowego dziedzictwa kultury”; K. Zeidler, *Prawo ochrony...*, rozdział 3.3.

²⁷ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

²⁸ Jak wskazują W. Kowalski oraz K. Zalaśńska odnośnie do przepisów dotyczących wywozu: „Same w sobie niewątpliwie nie sprzyjają one ochronie i wzbogacaniu dziedzictwa skoro umożliwiając uszczuplenie krajowych zasobów zabytków, ale kwestia jest bardziej skomplikowana, gdyż zabytki to także towary i regulacje dotyczące ich obrotu muszą uwzględniać także aspekty inne niż ochrona dziedzictwa. Chodzi o odpowiadające potrzebom narodowym wyważenie interesu publicznego w zatrzymaniu zabytków w kraju oraz interesu indywidualnego ich właściciela, który chce zwykle osiągnąć za nie wyższą cenę za granicą”; W. Kowalski, K. Zalaśńska, *Prawo ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce – próba oceny i wnioski*, [w:] B. Szmygin (red.), *System ochrony zabytków w Polsce – analiza, diagnoza, propozycje*, Warszawa 2011, s. 29. K. Zeidler wskazuje – in globo – że „czyn przestępczy skierowany przeciwko zabytkowi,

jego własnością, dla kultury czy dziedzictwa narodowego może mieć dla owego właściciela zabytku drugorzędne znaczenie, tudzież może nie mieć jakiegokolwiek znaczenia. Przewaga w tym przypadku interesu publicznego nad interesem indywidualnym, jak i biurokratyczny formalizm związany z uzyskaniem pozwolenia na wywóz zabytku (jw.) może budzić – co słuszne – szereg wątpliwości natury prawnej i etycznej.

W kontekście przedmiotu ochrony wskazuje się w doktrynie jednak odmiennie. M. Kulik wychodzi z założenia, że

Przedmiot ochrony omawianego przepisu można odczytywać jako wartość, jaką dla kultury narodowej stanowi posiadanie zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Wydaje się, że można go odczytywać także jako prawo obywateli polskich do realizowania swego konstytucyjnego uprawnienia dostępu do dóbr kultury, jakimi są zabytki. Uprawienie takie znacznie łatwiej jest realizować w wypadku, kiedy zabytki znajdują się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Można chyba pokusić się o ogólniejsze zakreślenie przedmiotu ochrony, jako interesu Państwa i społeczeństwa w posiadaniu i dostępie do zabytków na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²⁹.

Jak zauważa M. Perkowska, „Indywidualnym przedmiotem ochrony art. 109 ustawy, nie jest sam zabytek, ale wartość, jaką dla kultury narodowej stanowi posiadanie zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”³⁰.

3. Strona podmiotowa

Ustawodawca przewidział obok umyślnej formy przestępstwa nielegalnego wywozu zabytku za granicę w art. 109 § 1 u.o.z. również jego formę nieumyślną w art. 109 § 2 u.o.z. W kontekście umyślności czyn może zostać popełniony w dwu postaciach zamiaru³¹: zamiarze bezpośrednim, gdy sprawca chce go zrealizować albo ewentualnym, gdy sprawca godzi się na jego zrealizowanie³². W kontekście nieumyślności może również przybrać dwie, charakterystyczne dla

czyli rzeczy, której zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną przez nią wartość historyczną, artystyczną lub naukową, będzie najczęściej czynem o wysokiej społecznej szkodliwości. Strata taka nie dotyczy bowiem tylko właściciela rzeczy, ale godzi w zasób materialnego dziedzictwa kultury, będącego – jako dobro wspólne – przedmiotem ochrony konstytucyjnej”; K. Zeidler, [w:] K. Zeidler, K. Zalasinska, *Wykład prawa ochrony...*, rozdział 8.1.

²⁹ M. Kulik, *Komentarz do przepisów karnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, LEX/el. 2010, komentarz do art. 109, teza 1.

³⁰ M. Perkowska, *Cudzoziemcy jako sprawcy przemytu zabytków – wybrane aspekty kryminologiczne*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2019, nr 1, s. 262.

³¹ Tak również J. Sobczak, op. cit., s. 22.

³² Zgodnie z art. 9 § 1 k.k., czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić (zachodzi wówczas zamiar bezpośredni) albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi (zachodzi wówczas zamiar ewentualny).

niej formy: lekkomyślności (inaczej: świadoma nieumyślność) albo niedbalstwa (inaczej: nieświadoma nieumyślność)³³. Jak wywodzi J. Sobczak

Jeżeli zabytkowy charakter jest oczywisty, ale zabytek ten nie był wpisany ani do rejestru, ani do inwentarza, a także nie wchodził w skład zbiorów bibliotecznych, wówczas koniecznym wydaje się ustalenie, czy właściwości sprawcy oraz cechy wywołanego przedmiotu uzasadniają wniosek, że gdyby sprawca zachował należytą ostrożność, to mógłby przewidzieć, że wywołony przez niego przedmiot ma charakter zabytkowy³⁴.

Nieumyślna postać omawianego przestępstwa jest, co oczywiste, występkiem, podobnie zresztą jak jego postać umyślna, na co wskazuje ustawowe zagrożenie:

- w przypadku jego umyślnego zrealizowania, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5;
- w przypadku jego nieumyślnego zrealizowania, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2³⁵.

4. Strona przedmiotowa

4.1. Przedmiot wykonawczy

Przedmiotem wykonawczym omawianego czynu – czyli przedmiotem, na którym czyn zabroniony zostaje popełniony – jest zabytek. Niezależnie od tego, czy jest to zabytek ruchomy czy nieruchomy³⁶, czy archeologiczny, etc. Zgodnie z definicją ustawową, zabytek oznacza nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 u.o.z.)³⁷. Niemniej, praktycznie rzecz ujmując,

³³ Wedle art. 9 § 2 k.k., czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca, nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał (co tożsame jest z lekkomyślnością – świadomą nieumyślnością) albo mógł przewidzieć (co tożsame jest z niedbalstwem – nieświadomą nieumyślnością). Por. J. Sobczak, op. cit., s. 22.

³⁴ J. Sobczak, op. cit., s. 22–23.

³⁵ Jak *expressis verbis* stanowi art. 7 § 3 k.k.: występkiem jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc.

³⁶ J. Sobczak, op. cit., s. 19.

³⁷ Nadto ustawodawca definiuje, że określenia użyte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oznaczają: zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1 (art. 3 pkt 2); zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1 (art. 3 pkt 3); zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4).

przedmiotem nielegalnego obrotu zabytkami są zazwyczaj – co zauważa P. Ogrodzki – przedmioty

o małych rozmiarach, wysokiej wartości materialnej, łatwe do ukrycia (np. srebra stołowe, biżuteria, zegarki, cenne monety, miniatury, przedmioty dekoracyjne, unikatowe znaczki, artefakty dawnych cywilizacji, prymitywna sztuka, obrazy, posągi, artefakty pochodzące z nielegalnych wykopalisk, rzeźby, ikony, przedmioty sztuki religijnej). Ponadto należy brać pod uwagę, że szczególnie narażone na nielegalny obrót są przedmioty, które zostały: skradzione, utracone podczas wojny, pozyskane z nielegalnych wykopalisk archeologicznych³⁸.

Z punktu widzenia kryminologicznego, w kontekście przedmiotów zabytkowych będących przedmiotem wywozu, można dokonać podziału na:

- a) zabytki, które wywożone są z kraju pochodzenia na skutek konfliktów zbrojnych;
- b) zabytki wywożone z kraju pochodzenia w celu ich zbycia za granicą;
- c) zabytki wywożone z kraju pochodzenia w celu prania brudnych pieniędzy;
- d) zabytki zbywane na rynku kolekcjonerskim, a następnie przemieszczane pomiędzy krajami zbycia–transzytu–kraj docelowego lub krajami zbycia–kraj docelowego przy ominięciu przepisów eksportu lub importu;
- e) zabytki, które świadomie albo nieświadomie w efekcie lekkomyślności lub niedbalstwa wywożone są z kraju pochodzenia lub kraju tranzytowego przez turystów czy innych podróżujących jako ozdoby, pamiątki lub przedmioty użytkowe³⁹.

4.2. Wywiezienie i nieprzywiezienie zabytku

Jak zauważa W. Krupiński,

Transgraniczność obrotu zabytkami to punkt wyjścia do dalszych analiz i ustaleń, tym bardziej że efekty tzw. rynku legalnego (zapotrzebowanie kolekcjonerów, trendy w licytacjach, bieżące wartości finansowe obiektów, sposób realizacji transakcji) są i będą widoczne w działalności grup przestępczych. W tym kontekście należy uwzględnić również przemysł, bowiem zjawisko to dotyczy nie tylko przedmiotów, które są nabywane na aukcjach i mogą być potem nielegalnie wywożone, ale również przedmiotów skradzionych, co do których istnieje konieczność ich skutecznego zalegalizowania poprzez ich wywóz poza granice kraju⁴⁰.

Zagadnienie wywozu zabytków za granicę nabiera ważkiego znaczenia z punktu widzenia dóbr skradzionych, których odzyskanie graniczy wręcz z niemożliwością – co zauważa P. Gwoździewicz,

³⁸ P. Ogrodzki, *Przestępczość przeciwko zabytkom. Krótka charakterystyka problemu. Stan na 2010 r.*, [w:] R. Pasieczny (red.), *Cenne, bezcenne/utracone*, Warszawa 2010, s. 7.

³⁹ Por. H. Ingvaldsen, *Nielegalny handel znaleziskami archeologicznymi – z perspektywy norweskiego muzealnictwa*, [w:] L. Ramskjær, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011, s. 47.

⁴⁰ W. Krupiński, *Działania Straży Granicznej w zakresie zwalczania przestępczości dotyczącej przemytu zabytków*, „Kwartalnik Policyjny” 2018, nr 1, s. 10.

W niektórych państwach (np. we Włoszech) następuje natychmiastowe nabycie przedmiotu, jeśli tylko nabywca był w dobrej wierze. W ten sposób prawowity właściciel zostaje bezpowrotnie pozbawiony możliwości odzyskania przedmiotu⁴¹.

W kontekście wywozu oraz nieprzywozu zabytku, ważkim jest rozważenie literalnego rozumienia tychże pojęć. Pomimo że słowo „wywozić” ma związek literalny z wożeniem, przewożeniem⁴², środkiem lokomocji⁴³; niemniej wiąże się z: zabraniam kogoś lub czegoś skądś, „posługując się jakimiś środkami transportu”, a także wysłaniem kogoś lub czegoś, posługując się jakimiś środkami transportu⁴⁴; zabraniam kogoś lub czegoś skądś i dostarczeniem w jakieś miejsce środkami transportu⁴⁵; oznaczać może także wyeksportowanie czy sprzedaż za granicę⁴⁶, zaś w jęz. potocznym sprzedaż towaru za granicę w celu wymiany handlowej⁴⁷, eksportować⁴⁸. Przywozić oznacza z kolei – w podobnym kontekście – „wioząc, dostarczyć coś komuś lub gdzieś; też: przyjechać z kimś gdzieś”, „przekazać coś po powrocie skądś”⁴⁹, „wioząc, dostarczyć, dostawić”⁵⁰ – czy czas dokonany, „przywieźć” – „używając środka transportu, dostarczyć coś, kogoś w określone miejsce”, „osobiście przekazać jakąś informację, przyjeżdżając do jej adresata; przybywając na miejsce, dostarczyć wiadomość, decyzję”⁵¹; bądź podobnie „wioząc, dostarczyć coś komuś lub gdzieś; też: przyjechać z kimś gdzieś”, „przekazać coś po powrocie skądś”⁵².

⁴¹ P. Gwoździwicz, *Ograniczenia prawa własności zabytków*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2009, t. 9, s. 129. Taż poprzedza ową myśl stwierdzeniem, że „Problem wywozu zabytków za granicę nabiera szczególnego znaczenia, kiedy bierze się pod uwagę ilość dóbr skradzionych, których nie można odzyskać”.

⁴² Zob. *Słownik języka polskiego* (powstały na podstawie *Słownika 100 tysięcy potrzebnych słów pod red. J. Bralczyka*, Warszawa 2005), aktualizacja wersji on-line (modyfikacja istniejących haseł + hasła nowe) L. Drabik, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wywozic.html> [dostęp: 24.05.2021] oraz *Słownik języka polskiego*, t. 2, L. Drabik, E. Sobol (red.), Warszawa 2007, s. 520

⁴³ Zob. *Słownik języka polskiego*, W. Doroszewski (red.), Warszawa 1997, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/wywiezc;5523033.html> [dostęp: 24.05.2021].

⁴⁴ Zob. poj. „wywieźć”, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 47, H. Zgółkowa (red.), Poznań 2004, s. 320; *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, A. Markowski (red.), Warszawa 2003, s. 1248.

⁴⁵ *Współczesny słownik języka polskiego*, t. 2, B. Dunaj (red.), Warszawa 2007, s. 2093.

⁴⁶ Zob. *Słownik języka polskiego*, W. Doroszewski (red.), Warszawa 1997, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/wywiezc;5523033.html> [dostęp: 24.05.2021].

⁴⁷ Zob. poj. „wywieźć”, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 47, H. Zgółkowa (red.), Poznań 2004, s. 320.

⁴⁸ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, A. Markowski (red.), Warszawa 2003, s. 1248.

⁴⁹ Zob. *Słownik języka polskiego* (powstały na podstawie *Słownika 100 tysięcy potrzebnych słów pod red. J. Bralczyka*, Warszawa 2005), aktualizacja wersji on-line (modyfikacja istniejących haseł + hasła nowe) L. Drabik, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/przywozic.html> [dostęp: 24.05.2021].

⁵⁰ Zob. *Słownik języka polskiego*, W. Doroszewski (red.), Warszawa 1997, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/przywiezc;5487453.html> [dostęp: 24.05.2021 r.].

⁵¹ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 34, H. Zgółkowa (red.), Poznań 2001, s. 404. *Współczesny słownik języka polskiego*, t. 2, B. Dunaj (red.), Warszawa 2007, s. 1488.

⁵² *Słownik języka polskiego*, t. 2, L. Drabik, E. Sobol (red.), Warszawa 2007, s. 186.

Ratio legis przepisu – w tym jego sens – przemawia za tym, aby wywiezienie traktować jako każde zachowanie, którego skutkiem jest przemieszczenie, przekroczenie granicy Rzeczypospolitej Polskiej – poza jej obszar – przez zabytek w jakikolwiek sposób⁵³: przeniesienie go przez pieszego; poprzez przerzucenie; poprzez przesłanie⁵⁴; puszczenie nurtem wody; wywiezienie⁵⁵ za wykorzystaniem pojazdu silnikowego czy jakiegokolwiek innego pojazdu, statku wodnego, statku powietrznego w tym bezzałogowego statku powietrznego (tzw. drona), zwierzęcia etc. Z drugiej strony nieprzywiezienie zabytku wiąże się z jego nieprzemieszczeniem, nieprzekroczeniem granicy Rzeczypospolitej Polskiej – „na powrót” na jej obszar – przez zabytek we właściwym, wymaganym terminie w jakikolwiek sposób (jw.).

Znamię czasownikowe ujęte w art. 109 u.o.z. związane jest z wywiezieniem oraz nieprzywiezieniem. Wywiezienie może być zrealizowane wyłącznie w formie działania⁵⁶. Nieprzywiezienie przybrać może tylko formę zaniechania⁵⁷. Działanie polega na wywiezieniu zabytku; jest to w tym przypadku związane z przemieszczeniem–przekroczeniem zabytku poza obszar, poza granicę Rzeczypospolitej Polskiej. Zaś zaniechanie związane jest nieprzywiezieniem zabytku; nieprzemieszczeniem wbrew obowiązкови zabytku na obszar – „na powrót”, „w gra-

⁵³ Jak podnosi się w literaturze przedmiotu: „Wywiezienie należy określić jako każde zachowanie skutkujące przemieszczeniem zabytku z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej poza jej terytorium”; M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 3.

⁵⁴ Jak zauważa się w doktrynie: „W praktyce nielegalny wywóz dotyczy obiektów ujawnionych w przesyłkach pocztowych”, K. Zalaśńska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis/el., komentarz do art. 109, s. 2 (pdf). Zauważa się zasadnie, że „Wywiezienie zabytku to również przesłanie zabytku pocztą, kurierem itp. Wywiezienie może być dokonane transportem drogowym, kolejowym, lotniczym, morskim”; B. Gadecki, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120. Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/el., komentarz do art. 109, s. 5. Jak w konkretnej sprawie wskazano w judykaturze: „W dniu 20 sierpnia 2012 roku, po uzyskaniu zapłaty, oskarżony wysłał sprzedany przedmiot paczką pocztową do nabywcy. Na skutek kontroli Urzędu Celnego przesyłka została zatrzymana. Badanie przedmiotowej rzeźby wykazało, że pochodzi ona z 1. poł. XVI wieku, stanowi fragment większej całości (prawdopodobnie ołtarza), a jej wartość jest szacowana na ok. 25 000 zł. Zabezpieczony przedmiot został tymczasowo oddany w depozyt [...] Archidiecezji [...]”; wyrok SR w Świdnicy z 27 sierpnia 2013 r., II K 257/13, Legalis, nr 2167176.

⁵⁵ Jak wskazuje się w odpowiedzi podsekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego na interpelację nr 1815: „Uprzejmie informuję, że Prokuratura Okręgowa w Jeleniej Górze w dniu 18 stycznia 2012 r. wszczęła śledztwo w sprawie wywiezienia z Polski przez obywateli Niemiec przy pomocy obywatela Polski dokumentów z Auschwitz”; pismo nr 1815 w sprawie ewentualnego popełnienia przestępstwa wywiezienia z Polski, przez obywateli Niemiec przy pomocy obywateli Polski, dokumentów z obozu Auschwitz, pisma urzędowe ministerstw z 7 marca 2012 r., VII/1815/2012, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/Interpelacja-Tresc.xsp?key=72EA0F0D> [dostęp: 13.04.2023].

⁵⁶ Tak również M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 13 oraz K. Zalaśńska, op. cit., komentarz do art. 109, s. 2 oraz B. Gadecki, op. cit., komentarz do art. 109, s. 4.

⁵⁷ M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 14 oraz M. Perkowska, op. cit., s. 264.

nice” – Rzeczypospolitej Polskiej. Wydaje się, że przestępstwo nielegalnego wywozu za granicę ma charakter materialny, jeśli chodzi o jego postać związaną z wywiezieniem zabytku za granicę, natomiast formalny, jeśli chodzi o jego postać związaną z nieprzywiezieniem wywiezionego zabytku (jego „powrotem”) na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w wymaganym terminie⁵⁸.

Pozwolenie na wywóz zabytku za granicę ma charakter decyzji administracyjnej⁵⁹. Kwestie z nim związane, jak tryby składania wniosków oraz wzory i tryb wydawania: a) jednorazowego pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę; b) jednorazowego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę; c) wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na czasowy wywóz zabytku za granicę; d) wielokrotnego pozwolenia ogólnego na czasowy wywóz zabytków za granicę, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę⁶⁰.

Toteż pozwolenie na wywóz zabytku za granicę może mieć – obok pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę – charakter zezwolenia na określony czas. Przybrać ono może alternatywnie trojaką postać:

- a) jednorazowego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę,
 - b) wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na czasowy wywóz zabytku za granicę,
 - c) wielokrotnego pozwolenia ogólnego na czasowy wywóz zabytku za granicę.
- Jak zauważa J. Kowalski

państwo popiera czasowy wywóz zabytków za granicę, gdyż jest to forma uczestnictwa Polski w międzynarodowej wymianie kulturalnej. Poza nieszczęśliwymi wypadkami, Polska nie traci w ten sposób znajdujących się w kraju składników narodowego dziedzictwa kulturalnego, a zatem wywóz taki podlega jedynie kontroli formalnej, zwykle w postaci wydawania pozwolenia na wywóz czasowy, dostosowanego do określonego rodzaju wywozu⁶¹.

Kwestia pozwolenia na wywóz czasowy zabytku jest tematem ważkim, częstokroć związanym również ze znaczącą promocją kraju, czego przykładem być może sprawa wydania pozwolenia na czasowy wywóz obrazu autorstwa Leonarda da Vinci *Dama z gronostajem* na wystawy sztuki do Berlina, Madrytu i Londynu⁶².

⁵⁸ Por. M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym*, [w:] T. Gardocka, J. Sobczak (red.), *Prawna ochrona dóbr kultury*, Toruń 2009, s. 185 oraz J. Sobczak, op. cit., s. 22.

⁵⁹ Zob. szerzej A. Skoczylas, *Wywóz zabytków za granicę – zagadnienia administracyjnoprawne*, [w:] W. Szafrński (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007, s. 13–15.

⁶⁰ Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510.

⁶¹ W. Kowalski, *Nowe zasady wywozu zabytków za granicę w świetle prawa polskiego*, [w:] L. Ramskjaer, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011, s. 33.

⁶² Zob. J. Dąbrowski, *Realizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – wybrane problemy administracyjne*, [w:] A. Rottermund (red.), *Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe*, Warszawa 2014, s. 120.

Właściwa postać pozwolenia wywozowego zależna jest rodzaju zabytku, który ma zostać wywieziony. Zgodnie z art. 51 ust. 1 u.o.z. – którego to przepis czyn zabroniony z art. 109 u.o.z. zdaje się być swego rodzaju prawną implikacją⁶³ – jednorazowego pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę wymagają zabytki, które zaliczane są do:

- zabytków archeologicznych mających więcej niż 100 lat i wchodzących w skład zbiorów archeologicznych lub które zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych bądź przypadkowych odkryć;
- elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, mających więcej niż 100 lat;
- wykonanych dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 40 000 zł; a jednocześnie nie należą do kategorii wykonanych na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 16 000 zł, lub mozaik (lecz nie należących do kategorii zabytków archeologicznych mających więcej niż 100 lat i wchodzących w skład zbiorów archeologicznych lub które zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych bądź przypadkowych odkryć, czy elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, mających więcej niż 100 lat), oraz wykonanych dowolną techniką i na dowolnym materiale rysunków, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 12 000 zł;
- wykonanych na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 16 000 zł;
- mozaik (lecz nie należących do kategorii zabytków archeologicznych mających więcej niż 100 lat i wchodzących w skład zbiorów archeologicznych lub które zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych bądź przypadkowych odkryć, czy elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, mających więcej niż 100 lat), oraz wykonanych dowolną techniką i na dowolnym materiale rysunków, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 12 000 zł;
- oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 16 000 zł;
- oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał (lecz nie należących do kategorii zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat i wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych bądź przypadkowych odkryć), które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 20 000 zł;

⁶³ Zob. A. Ginter, A. Michalak, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016, LEX/el., komentarz do art. 108, art. 109, art. 109(a), art. 109(b), art. 110, art. 111, art. 112, art. 113, art. 113(a), art. 114, art. 115, art. 116, art. 117, art. 118, art. 119, art. 120, teza 7.

- pojedynczych fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 6000 zł;
- pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach rękopisów, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 4000 zł;
- pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 6000 zł;
- pojedynczych map drukowanych i partytur, które mają więcej niż 150 lat i ich wartość jest wyższa niż 6000 zł;
- kolekcji i przedmiotów z kolekcji zoologicznych, botanicznych, mineralnych lub anatomicznych, których wartość jest wyższa niż 16 000 zł;
- kolekcji o znaczeniu historycznym, paleontologicznym, etnograficznym lub numizmatycznym, których wartość jest wyższa niż 16 000 zł;
- środków transportu, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 32 000 zł;
- innych kategorii – niżli powyżej wskazane – obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 16 000 zł⁶⁴.

Co zostało już wspomniane, pozwolenie na wywóz zabytku za granicę może mieć również charakter pozwolenia na jego wywiezienie na stałe. Niemniej należy mieć na względzie, że wywóz zabytku za granicę na stałe, wiązać się może z trwałą utratą zabytku dla narodowego dziedzictwa kulturowego, znajdującego się w obrębie terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁵.

Pewne kategorie zabytków nie mogą być wywożone na stałe za granicę. Należą do nich – zgodnie z art. 51 ust. 4 u.o.z. – zabytki:

- wpisane do Rejestru zabytków;
- wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- wchodzące w skład zbiorów publicznych, które stanowią własność Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego lub innych jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- wpisane do inwentarza muzeum albo wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Od zasady tej istnieją wyjątki. Zabytki ze wskazanych powyżej kategorii mogą być wywożone na stałe za granicę w przypadkach określonych w art. 26 i art. 42 ustawy z 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury⁶⁶, gdy wywóz

⁶⁴ Szerzej odnośnie do stałego wywozu zabytku za granicę i związanej z tym procedury: W. Szafrński, A. Jagielska-Burduk, *Jednorazowe pozwolenie na stały wywóz zabytku za granicę z perspektywy kategorii wieku i wartości – ochrona dziedzictwa kulturowego a rynek sztuki w Polsce*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1, s. 69–96 oraz M. Omelan, *Prawne aspekty wywozu zabytków*, „Rzeczpospolita” (z 28.04.2021 r.), <https://www.rp.pl/Opinie/304289982-Mateusz-Omelan-Prawne-aspekty-wywozu-zabytkow.html> [dostęp: 5.07.2021].

⁶⁵ „W przypadku wywozu na stałe mamy do czynienia z całkowitą utratą danego obiektu dla narodowego dziedzictwa kulturowego, znajdującego się na terytorium Polski”; W. Kowalski, op. cit., s. 31.

⁶⁶ Dz. U. z 2019 r., poz. 1591, t.j.; dalej: r.n.d.k. Art. 26 r.n.d.k. stanowi: Państwo Unii Europejskiej, z którego terytorium zostało wyprowadzone zagraniczne narodowe dobro kultury, o którym

odbywa się w wykonaniu prawomocnego wyroku nakazującego zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1 r.n.d.k.⁶⁷, na terytorium państwa Unii Europejskiej albo na podstawie pozwoleń, o których mowa w art. 39 ust. 1 lub art. 43 ust. 1 r.n.d.k.⁶⁸.

Rzeczne zabytki (czyli te o których mowa w art. 51 ust. 1 i 4 u.o.z.) mogą być czasowo wywożone za granicę, jeżeli pozwala na to ich stan zachowania, a osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, w której posiadaniu znajduje się

mowa w art. 18 ust. 1, może żądać od posiadacza zwrotu tego dobra na swoje terytorium. Roszczenie to przysługuje także przeciwko dzierżycielowi, jeżeli jednak posiadacz jest znany, powództwo powinno zostać w każdym wypadku wytoczone przeciwko niemu (ust. 1); w wypadku wystąpienia przez właściciela zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1, lub inną osobę uprawnioną z żądaniem wydania tego dobra pierwszeństwo ma żądanie określone w ust. 1 (ust. 2); sprawy o zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1, podlegają rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym. Sprawy te należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli dobro kultury objęte roszczeniem znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (ust. 3); roszczenie, o którym mowa w ust. 1, nie jest zależne od tego, komu przysługuje własność zagranicznego narodowego dobra kultury, ani od innych praw przysługujących posiadaczowi, dzierżycielowi lub osobie trzeciej do zagranicznego narodowego dobra kultury (ust. 4). Art. 42 r.n.d.k. stanowi: przepisy niniejszego rozdziału stosuje się do zwrotu dobra kultury, które zostało przemieszczone z terytorium państwa obcego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli jego zwrot na terytorium państwa obcego, z którego dobro kultury zostało przemieszczone lub do którego powinno zostać zwrócone na podstawie umowy międzynarodowej wiążącej Rzeczpospolitą Polską, ma nastąpić na podstawie norm prawa międzynarodowego.

⁶⁷ Przepis art. 18 ust. 1 r.n.d.k. stanowi: przepisy niniejszego rozdziału stosuje się do zwrotu zagranicznego narodowego dobra kultury wyprowadzonego z naruszeniem prawa z terytorium państwa Unii Europejskiej od dnia 1 stycznia 1993 r. i znajdującego się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁶⁸ Art. 39 ust. 1 r.n.d.k. określa, że: zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1, będącego także narodowym dobrem kultury RP, w przypadku gdy jego posiadacz lub dzierżyciel uznał roszczenie państwa Unii Europejskiej, o którym mowa w art. 26 ust. 1, lub zawarł ugodę obejmującą obowiązek zwrotu tego dobra kultury, albo gdy sąd polubowny wydał wyrok nakazujący zwrot tego dobra kultury na terytorium państwa Unii Europejskiej, następuje po wydaniu: jednorazowego pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę wydanego na podstawie art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jeżeli to dobro jest zabytkiem (pkt 1); pozwolenia na stały wywóz dobra kultury za granicę, jeżeli to dobro kultury nie jest zabytkiem (pkt 2). Zaś art. 43 ust. 1 r.n.d.k.: zwrot dobra kultury, o którym mowa w art. 42, będącego także narodowym dobrem kultury RP następuje po wydaniu: jednorazowego pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę wydanego na podstawie art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jeżeli dobro kultury jest zabytkiem (pkt 1); pozwolenia na stały wywóz dobra kultury za granicę, jeżeli dobro kultury nie jest zabytkiem (pkt 2); pozwolenia standardowego na stały wywóz dobra kultury za granicę wydanego zgodnie z rozporządzeniem wykonawczym Komisji (UE) nr 1081/2012 z dnia 9 listopada 2012 r. do celów rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. UE L 324 z 22.11.2012, str. 1, z późn. zm.), jeżeli dobro kultury jest dobrem kultury w rozumieniu rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury (pkt 3).

zabytek, daje rękojmię, że nie ulegnie on zniszczeniu lub uszkodzeniu i zostanie przywieziony do kraju przed upływem terminu ważności pozwolenia (art. 51 ust. 2 u.o.z.). Prócz tego, zgodnie z art. 51 ust. 3 u.o.z., zabytki te mogą być czasowo wywożone za granicę po uzyskaniu: jednorazowego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę albo (pkt 1) wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na czasowy wywóz zabytku za granicę (pkt 2), albo wielokrotnego pozwolenia ogólnego na czasowy wywóz zabytku za granicę (pkt 3).

Trafnie podnosi M. Kulik, że

Ustawowe znamiona omawianego czynu zabronionego zostają zrealizowane w każdym wypadku wywozu zabytku bez pozwolenia, to znaczy zarówno w wypadku, kiedy sprawca pozwolenia nie uzyskał, jak w wypadku, kiedy uzyskał je, lecz zostało cofnięte przed wywozem⁶⁹.

Zaś legalne wywiezienie zabytku za granicę, może zostać zrealizowane przez osobę, która uzyskała zezwolenie na jego wywóz bezpośrednio (osobiście – co dotyczy się wyłącznie osoby fizycznej) lub pośrednio (przez inną osobę działającą w jej imieniu – co dotyczy się osoby fizycznej albo jednostki organizacyjnej)⁷⁰.

Zagadnienie wywozu zabytku na określony czas jest ściśle powiązane z terminem, na okres którego zabytek może być wywieziony za granicę. Termin ważności pozwolenia na wywóz zabytku za granicę nie może być:

a) dłuższy niż 3 lata od dnia wydania tego pozwolenia w przypadkach w których:

- jednorazowe pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę wydaje wojewódzki konserwator zabytków na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej, w której posiadaniu znajduje się zabytek, mającej zamiar jednorazowo wywieźć za granicę ten zabytek w celach użytkowych lub wystawienniczych albo dla przeprowadzenia prac konserwatorskich (art. 53 ust. 2 w zw z art. 53 ust. 1 u.o.z.);
- jednorazowe pozwolenie na czasowy wywóz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa wydaje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej, w której posiadaniu znajduje się zabytek, mającej zamiar jednorazowo wywieźć za granicę ten zabytek w celach użytkowych lub wystawienniczych albo dla przeprowadzenia prac konserwatorskich (art. 53 ust. 2 w zw z art. 53 ust. 1a u.o.z.);
- wielokrotne pozwolenie indywidualne na czasowy wywóz zabytku za granicę wydaje wojewódzki konserwator zabytków na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej, w której posiadaniu znajduje się zabytek, mającej zamiar wielokrotnie wywozić za granicę ten zabytek

⁶⁹ M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 12.

⁷⁰ Jak zauważa M. Kulik: „nie zostają wypełnione ustawowe znamiona omawianego czynu zabronionego w sytuacji, kiedy jedna osoba uzyskuje legalnie zezwolenie, a następnie przekazuje przedmiot innej osobie, która go wywozi w jej imieniu”; M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 18.

w celach użytkowych lub wystawienniczych (art. 54 ust. 2 w zw z art. 54 ust. 1 u.o.z.); jednak na podstawie takiego pozwolenia nie może być wywieziony za granicę zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (art. 54 ust. 1 u.o.z.);

b) dłuższy niż 5 lat od dnia wydania tego pozwolenia w przypadku, w którym:

- wielokrotne pozwolenie ogólne na czasowy wywóz zabytków za granicę wydaje wojewódzki konserwator zabytków na wniosek muzeum lub innej instytucji kultury, która w związku z prowadzoną działalnością zamierza wielokrotnie wywozić za granicę swoje zbiory, w całości lub w części, w celach wystawienniczych (art. 55 ust. 2 w zw z art. 55 ust. 1 u.o.z.); niemniej na podstawie takiego pozwolenia, nie może być wywieziony za granicę zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (art. 55 ust. 1a u.o.z.).

Przywóz zabytku nastąpić musi z poszanowaniem terminów powyżej wskazanych. Prócz tego, jak określa art. 56a ust. 8 u.o.z., w przypadku wydania decyzji o odmowie udzielenia kolejnego pozwolenia lub pozostawieniu wniosku bez rozpatrzenia, wnioskodawca jest obowiązany przywieźć wywieziony zabytek na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w terminie 60 dni od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna albo od dnia otrzymania przez wnioskodawcę informacji o pozostawieniu wniosku bez rozpatrzenia.

Toteż zasadnie zauważa T. Sienkiewicz, że „W związku z czasowością pozwoleń ustawodawca sformułował odpowiedzialność karną w przypadku niesprowadzenia zabytku na teren kraju w okresie wskazanym w pozwoleniu”⁷¹. Istotą przestępstwa z art. 109 u.o.z. zrealizowanego przez zaniechanie jest „nieprzywiezienie go zza granicy po wygaśnięciu pozwolenia”⁷², *ergo* „niesprowadzeniem go do kraju w okresie ważności pozwolenia”⁷³. Niemniej wydawać się

⁷¹ Tak i szerzej T. Sienkiewicz, *Wywóz zabytków za granicę*, [w:] K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa 2014, LEX/el., rozdział 5.

⁷² Zob. A. Mazur, *Ograniczenia wywozu zabytków ruchomych w prawie polskim i czeskim*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne” 2017, nr 2, s. 169. Wskazuje ona *expressis verbis*, że: „Zgodnie z art. 109 ust. 1 u.z.o.z. wywóz zabytku za granicę albo nieprzywiezienie go zza granicy po wygaśnięciu pozwolenia stanowi przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od trzech miesięcy do pięciu lat. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch”.

⁷³ M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 6, s. 51. Jak wskazuje tenże: „Wypada w tym miejscu przypomnieć, iż obowiązujący system prawnokarnej ochrony zabytków obok kwalifikowanych typów przestępstw przewidzianych w art. 294 § 2 k.k. [...] obejmuje również przestępstwa określone w przepisach karnych ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, którymi są: zniszczenie, uszkodzenie zabytku (art. 108), nielegalne wywiezienie bez pozwolenia zabytku za granicę lub po legalnym wywiezieniu niesprowadzenie go do kraju w okresie ważności pozwolenia (art. 109), przerobienie, podrobienie zabytku (art. 109a), wprowadzenie przerobionego lub podrobionego zabytku do obrotu (art. 109b)[...]”.

może, że kształt obecnej penalizacji nieprzywiezienia w terminie zabytku wydaje się nazbyt represyjny⁷⁴.

W przypadku nieprzywiezienia zabytku, jak podnosi P. Poniatowski,

sprawca ma możliwość rozpoznania jeszcze przed popełnieniem czynu zabronionego, że ma do czynienia z zabytkiem. Nie musi on sam oceniać, czy dana rzecz wypełnia elementy definicji zabytku, gdyż zostało to już urzędowo stwierdzone, chociażby poprzez wydanie pozwolenia na wywóz⁷⁵.

Wywiezienie zabytków za granicę opatrzone pozwoleniem jest jednak – na co wskazuje się w doktrynie – wyjątkiem; regułą zaś jest możliwość wywiezienia zabytku za granicę bez pozwolenia⁷⁶. Co też zauważa się w judykaturze:

nowa ustawa, zasadniczo dopuszcza wywóz zabytków za granicę, pod warunkiem jednak, że nie spowoduje to – w przypadku wywozu stałego – uszczerbku dla dziedzictwa narodowego. Przedstawiony aktualny stan prawny oznacza, że zakaz wywozu dzieł sztuki za granicę jest wyjątkiem od ogólnej reguły, jaką jest zgoda na ich wywóz. Wynika z tego, że jak każdy wyjątek, musi być interpretowany w sposób ścisły i przy pełnym wyjaśnieniu stanu faktycznego sprawy⁷⁷.

Pozwolenia na wywóz za granicę – zgodnie z art. 59 u.o.z. – nie wymagają:

- zabytki, które nie są objęte kategoriami, o których mowa w art. 51 ust. 1 u.o.z., niewpisane do rejestru albo na Listę Skarbów Dziedzictwa albo inwentarzy muzeów albo niewchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego;

⁷⁴ Jak zauważa się w doktrynie: „Należy zastanowić się nad tym, czy ustawodawca nie dokonał sankcjonowania tego czynu zabronionego w postaci niedotrzymania terminu przywozu zabytku do Polski w sposób zbyt restrykcyjny. Co do zwalczania nielegalnego wywożenia zabytków w sposób zdecydowany należy ustawodawcy przyznać rację. Natomiast w zakresie uchybienia terminowi określone w pozwoleniu wydaje się, że legislator posłużył się zbyt represyjnymi środkami. Czyn taki stanowi przestępstwo, więc osoba prawomocnie skazana figuruje jako karana, mimo że np. zabytek został przywieziony na teren kraju po upływie ważności pozwolenia. Celem zagrożenia sankcją w tym zakresie jest zmotywowanie podmiotu wywożącego zabytek do przywiezienia go z powrotem. Zdaniem autora, jeżeli brak powiadomienia o przywiezieniu zabytku jest traktowany jako wykroczenie, to sytuacja uchybienia terminowi przywozu, gdy zabytek po terminie jednak wraca do Polski, również w podobny sposób powinna być potraktowana. Obecnie ustawodawca przewiduje takie same skutki karne w sytuacji zawłaszczenia zabytku za granicą jak w przypadku przywozu zabytku na teren Polski po terminie. Nawet nadzwyczajne złagodzenie kary przez sąd nie zmienia faktu karalności”; T. Sienkiewicz, op. cit., rozdział 5.

⁷⁵ P. Poniatowski, *Pojęcie zabytku w przepisach karnych ustawy 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – problemy interpretacyjne i (nie)zgodność z zasadą nullum crimen sine lege certa*, „Palestra” 2021, nr 4, s. 91.

⁷⁶ M. Bojarski, W. Radecki, [w:] M. Bojarski (red.), *Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe. System prawa karnego*, Warszawa 2018, s. 1096. Por. A. Jaraszek, *Jak uzyskać pozwolenie na wywóz zabytkowego przedmiotu za granicę*, „Dziennik Gazeta Prawna” (z 12.06.2010 r.), <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/427692,jak-uzyskac-pozwolenie-na-wywoz-zabytkowego-przedmiotu-za-granice.html> [dostęp: 5.07.2021].

⁷⁷ Wyrok WSA w Warszawie z 13 marca 2006 r., I SA/Wa 1019/05, LEX, nr 197565.

- zabytki podlegające zwrotowi na terytorium państwa Unii Europejskiej na podstawie prawomocnego wyroku nakazującego zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1 r.n.d.k.⁷⁸;
- zabytki przywiezione z terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej, które są objęte procedurą odprawy czasowej lub procedurą uszlachetniania czynnego w rozumieniu przepisów prawa celnego;
- zabytki przywiezione z terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej, które były objęte procedurą dopuszczenia do obrotu ze zwolnieniem od należności celnych przywozowych, jeżeli wywóz tych zabytków następuje przed upływem 5 lat od dnia dopuszczenia do obrotu;
- zabytki przywiezione z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej na okres nie dłuższy niż 3 lata, jeżeli wywozu tych zabytków dokonuje się na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
- zabytki przywiezione z zagranicy przez osoby korzystające z przywilejów lub immunitetów dyplomatycznych, w tym przywiezione w celu urzędzenia wewnątrz przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych;
- dzieła twórców żyjących niewpisane do inwentarzy muzeów albo niewchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego;
- dzieła twórców żyjących podlegające zwrotowi na terytorium państwa Unii Europejskiej na podstawie prawomocnego wyroku nakazującego zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1 r.n.d.k.⁷⁹;
- zabytki przemieszczane przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej na terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej i objęte kategoriami A.1-A.15 wymienionymi w załączniku do rozporządzenia Rady (EWG) nr 116/2009 z 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury⁸⁰, jeżeli

⁷⁸ Który to przepis stanowi: przepisy niniejszego rozdziału stosuje się do zwrotu zagranicznego narodowego dobra kultury wyprowadzonego z naruszeniem prawa z terytorium państwa Unii Europejskiej od dnia 1 stycznia 1993 r. i znajdującego się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁷⁹ Zob. przypis nr 66.

⁸⁰ Dz. Urz. WE L 39 z 10 lutego 2009 r. Zgodnie z tymże rozporządzeniem, wspomnianymi kategoriami objęte są: a) przedmioty archeologiczne mające więcej niż 100 lat, które pochodzą z: wykopalisk i odkryć lądowych lub podwodnych; terenów archeologicznych; zbiorów archeologicznych (A. 1); b) elementy stanowiące integralną część pomników artystycznych, historycznych lub religijnych, które zostały rozczłonkowane, mające więcej niż 100 lat (A. 2); c) obrazy i malarstwo, inne niż włączone do kategorii 4 lub 5, wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów czy technik (A. 3); d) akwarele, gwasze i pastele wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów(1) (A. 4); e) mozaiki wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów, inne niż te, które zalicza się do kategorii 1 lub 2, i rysunki wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów lub technik(1) (A. 5); e) oryginalne ryciny, druki, serigrafie i litografie z ich odpowiednimi płytami oraz oryginalne plakaty(1) (A. 6); f) oryginalne rzeźby lub posągi oraz kopie wyprodukowane według tego samego procesu, co oryginał(1), inne niż te w kategorii 1 (A. 7); g) fotografie, filmy oraz ich negatywy(1) (A. 8); in-

ich wartość jest niższa od progów finansowych wymienionych w pkt B tego załącznika;

- zabytki, które posiadają potwierdzenie wwozu wystawione przez organ celny lub Straż Graniczną zgodnie z art. 59 ust. 3 pkt 4 u.o.z.; jest to wedle tego przepisu potwierdzenie, które zawiera fotografię zabytku, wystawione jest w przejściu granicznym przez organ celny, a w przypadku jego braku przez organ Straży Granicznej. Potwierdzenie to jest wystawiane jedynie wtedy, gdy z załączonych dokumentów umożliwiających jednoznaczną identyfikację zabytku oraz jego wiek i wartość wynika, że należy on do kategorii zabytków, o których mowa w art. 51 ust. 1 u.o.z.

Wwiezienie na teren Rzeczypospolitej Polskiej zabytku bez zezwolenia państwa trzeciego z którego zabytek pochodzi, czy przez którego teren zabytek został transportowany jest w perspektywie wyłącznie prawa polskiego prawnokarnie indyferentne. Podnosi w tym kontekście M. Trzcіński: „dostrzec trzeba poważną lukę w prawie, polegającą na nieuregulowaniu przestępstwa nielegalnego wwozu zabytku”⁸¹. Nadto, jak zauważa J. Sobczak,

przywóz dóbr kultury do Polski nie jest reglamentowany [...]. Uważa się, że jest on pożądanym, gdyż wzbogaca zasoby zabytków państwa. W praktyce może to jednak pociągać kłopoty, gdy obcokrajowiec wwiezie zabytek, będący np. przedmiotem zabytku osobistego bez deklaracji. W wypadku jego wywożenia, może się okazać trudne, a zainteresowanego naraża na mitręgę w postępowaniu administracyjnym⁸².

4.3. Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oddzielone jest granicą państwową od terytoriów innych państw i od morza pełnego, prócz tego granica państwowa rozgranicza także przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi (art. 1 ustawy z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej⁸³). Zgodnie z art. 2

kunabuły i manuskrypty, łącznie z mapami i partyturami muzycznymi, pojedynczo lub w zbiorach(1) (A. 9); h) książki mające więcej niż 100 lat, pojedynczo lub w zbiorach (A. 10); i) mapy drukowane mające więcej niż 200 lat (A. 11); j) archiwa, oraz wszelkie ich elementy, dowolnego rodzaju lub w formie dowolnego środka, mające więcej niż 50 lat (A. 12); k) zbiory(2) i okazy ze zbiorów zoologicznych, botanicznych, mineralogicznych lub anatomicznych (A. 13 pkt a), zbiory(2) o wartości historycznej, paleontologicznej, etnograficznej lub numizmatycznej (A. 13 pkt b); l) środki transportu mające więcej niż 75 lat (A. 14); m) wszelkie pozostałe antyki niezawarte w kategoriach A.1–A.14 mające 50–100 lat: zabawki, gry, wyroby ze szkła, wyroby jubilerskie ze złota lub srebra, meble, przyrządy optyczne, fotograficzne lub kinematograficzne, instrumenty muzyczne, zegary i zegarki oraz ich części, wyroby z drewna, wyroby ceramiczne, tkaniny dekoracyjne, dywany, tapety ścienna, broń (A. 15 pkt a); mające więcej niż 100 lat (A. 15 pkt b). Przedmioty kultury z kategorii A.1–A.15 są objęte niniejszym rozporządzeniem, tylko jeżeli ich wartość odpowiada progom finansowym objętym pkt B lub jest od nich wyższa.

⁸¹ M. Trzcіński, op. cit., rozdział 3.1.

⁸² J. Sobczak, op. cit., s. 21–22.

⁸³ Dz. U. z 2019 r. poz. 1776 t.j.; dalej także: o.g.p.

o.g.p., przebieg granicy państwowej na lądzie oraz rozgraniczenia morskich wód wewnętrznych i morza terytorialnego z państwami sąsiednimi są określone w umowach międzynarodowych, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską.

Granica państwowa na morzu przebiega w odległości 12 mil morskich (22 km i 224 m) od linii podstawowej lub po zewnętrznej granicy red włączonych do morza terytorialnego, na co wskazuje art. 3 o.g.p. Ową linią podstawową morza terytorialnego jest linia, która łączy odpowiednie punkty wyznaczające najniższy stan wody wzdłuż wybrzeża, tudzież inne punkty, które wyznaczone zostały zgodnie z zasadami określonymi w Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza⁸⁴, co określa art. 5 ust. 2 ustawy z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej⁸⁵.

Rzeczpospolita Polska wykonuje swoje zwierzchnictwo nad terytorium lądowym oraz wnętrzem ziemi znajdującym się pod nim,orskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym oraz dnem i wnętrzem ziemi znajdującymi się pod nimi, a także w przestrzeni powietrznej znajdującej się nad terytorium lądowym,orskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym (art. 6 o.g.p.). Jeśli chodzi o wnętrze ziemi znajdujące się pod terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak trafnie zauważa M. Filar: „granica jest szczyt stożka znajdującego się w środku ziemi”⁸⁶. Zaś przestrzeń powietrzna rozciąga się do granicy kosmosu – do przestrzeni kosmicznej. Przestrzeni, która nie należy do żadnego z państw, jest eksterytorialna⁸⁷. Zatem wywiezienie zabytku za granicę będzie miało miejsce wówczas, gdy zabytek opuści terytorium, nad którym Rzeczpospolita Polska wykonuje zwierzchnictwo w myśl art. 6 o.g.p.⁸⁸.

W związku z powyższym nie jest zatem „wywiezieniem” za granicę przemieszczenie zabytku na teren przedstawicielstwa państwa obcego, które znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, tudzież statku wodnego lub powietrznego obcego znajdującego się na terytorium Polski⁸⁹. Z drugiej strony jest przemieszczeniem za granicę zabytku, jeśli znajduje się on na statku wodnym lub powietrznym, a statek przekroczył granicę Rzeczypospolitej Polskiej. Nie jest przywiezieniem zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, gdy przekroczy on teren przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej w państwie obcym, czy gdy zostanie dostarczony na pokład polskiego statku wodnego lub powietrznego znajdującego się poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁹⁰.

⁸⁴ Konwencja sporządzona w Montego Bay 10 grudnia 1982 r., Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

⁸⁵ Dz. U. z 2020 r., poz. 2135 t.j.; dalej: obsz.morsk.

⁸⁶ M. Kulik, A. Wąsek, komentarz do art. 5, teza 2.

⁸⁷ A. Zoll, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 1: *Komentarz do art. 1–52*, W. Wróbel (red.), Kraków 2016, LEX/el., komentarz do art. 5, teza 4.

⁸⁸ Zob. odnośnie do kwestii związanych z zagadnieniem terytorium Rzeczypospolitej Polskiej: A. Wróbel, *Zasada terytorialności w kontekście przepisów Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego i Kodeksu wykroczeń*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2022, nr 1, s. 89–92.

⁸⁹ Zob. B. Gadecki, op. cit., komentarz do art. 109, s. 4 i 5 (.pdf).

⁹⁰ Por. M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 3, 4.

5. Podmiot sprawczy

Działanie wiąże się z wywiezieniem zabytku, które może nastąpić przez podmiot niezindywidualizowany, co wskazuje na to, że ta forma przestępstwa posiada charakter powszechny.

W przypadku nieprzywiezienia zabytku (tj. zaniechania), odpowiedzialnym staje się gwarant, czyli ten, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi, toteż ta forma przestępstwa ma charakter indywidualny⁹¹. Zgodnie z art. 56 a u.o.z., osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która otrzymała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę po uzyskaniu jednorazowego pozwolenia na czasowy wywóz zabytku za granicę, albo wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na czasowy wywóz zabytku za granicę, albo wielokrotnego pozwolenia ogólnego na czasowy wywóz zabytku za granicę (o czym mowa w art. 51 ust. 3 o.z), jest obowiązana przywieźć wywieziony zabytek do kraju w okresie ważności tego pozwolenia. Niemniej odpowiedzialnym karnie może być wyłącznie osoba fizyczna, toteż w przypadku zaniechania odpowiedzialność karna może dotyczyć: a) osoby fizycznej, która uzyskawszy pozwolenie na wywóz nie przywozi go do Polski w okresie ważności tego pozwolenia; b) osoby fizycznej, która obowiązana jest do przywozu zabytku, a działa w imieniu jednostki organizacyjnej – która to jednostka uzyskała pozwolenie na wywóz zabytku – i nie przywozi rzeczzonego zabytku do Polski w okresie ważności tego pozwolenia.

6. Przepadek zabytku

Przepis art. 190 ust. 4 u.o.z., stanowiący, że sąd może orzec przepadek zabytku, chociażby nie stanowił on własności sprawcy – budzi w doktrynie szereg zasadnych wątpliwości. Jak zasadnie zauważa J. Sobczak,

Orzeczenie przepadku zabytku wywożonego przez sprawcę, w sytuacji gdy nie stanowi on własności sprawcy, wydaje się niezwykle wątpliwe, zważywszy, że wywożony obiekt mógł pochodzić z kradzieży lub zostać zagarnięty przez sprawcę w inny sposób, np. sprawca przywłaszczył sobie i rozporządził jak właściciel mieniem, które zostało mu powierzone (oddane na przechowanie bądź w depozyt czy też w zastaw). W takiej sytuacji właściciel, pokrzywdzony działaniem sprawcy, dodatkowo ponosiłby konsekwencje jego przestępczego zachowania⁹².

In extremis przepadek zabytku może oddziaływać represyjnie również na osobę pokrzywdzoną przestępstwem, i tak chociażby, w sytuacji gdy osoba wywożąca zabytek za granicę uzyskała go w drodze czynu zabronionego kradzieży, kra-

⁹¹ Por. M. Kulik, op. cit., komentarz do art. 109, teza 18, 19.

⁹² J. Sobczak, op. cit., s. 23.

dieży z włamaniem, rozboju, kradzieży rozbójniczej, *etc.*⁹³, sąd mógłby wówczas zasądzić przepadek zabytku, a pokrzywdzony mógłby tym samym utracić np. swoją własność. Toteż przepis ten uznać należy za zbyt szeroki podmiotowo⁹⁴.

Wnioski i postulaty

Mankamentem art. 109 u.o.z., jako przepisu typizującego przestępstwo nielegalnego wywozu zabytku za granicę, jest brak przewidzenia w nim formy uprzywilejowanej przestępstwa ze względu na wypadek mniejszej wagi⁹⁵. Toteż słusznym byłoby uzupełnienie art. 109 u.o.z., o „§ 2¹” o następującej treści: „w wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności”. Przepis ten odnosiłby się: do czynu zabronionego zrealizowanego umyślnie albo nieumyślnie⁹⁶, do sytuacji w przypadku których – jak zwykło się przyjmować – popełnienie czynu zabronionego jest szkodliwe społecznie w stopniu jednak wyższym niż znikomy, jednakże jest niewielkie. Wskazuje się, że

Wypadek mniejszej wagi zachodzi wówczas, gdy okoliczności popełnienia czynu zabronionego wskazują, że z jednej strony sam czyn charakteryzuje się niewielkim stopniem społecznej szkodliwości, z drugiej zaś, jego sprawca nie jest na tyle niebezpieczny dla społeczeństwa, żeby stosować w stosunku do niego zwykłą karę przewidzianą za zrealizowane przez niego przestępstwo⁹⁷.

Tudzież zauważa się, że „Wypadek mniejszej wagi jest to bowiem uprzywilejowana postać czynu o znamionach przestępstwa typu podstawowego, charakteryzująca się przewagą łagodzących elementów przedmiotowo-podmiotowych”⁹⁸.

⁹³ Por. M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, *op. cit.*, s. 185–186.

⁹⁴ Jak wskazuje „należy podnieść, że kompetencja sądu orzekającego w takiej sprawie jest ujęta zbyt szeroko, gdyż w drodze wykładni językowej tego przepisu wnioskuje się zbyt szerokie uprawnienie sądu” – dalej kontynuując myśl, „Przykładowo złodziej lub paser wywozi zabytek, czyn zostaje udaremniony, sprawa trafia do sądu, sąd, wydając wyrok, orzeka przepadek zabytku na rzecz Skarbu Państwa, prawowity właściciel (pokrzywdzony) zostaje poszkodowany i jedyne, co mu pozostaje, to roszczenie regresowe w stosunku do sprawcy, przy czym nie będzie on mógł dochodzić zwrotu rzeczy, a jedynie zapłaty odszkodowania, gdyż sprawca rzeczą już nie dysponuje”; K. Zeidler, *Zabytki. Prawo i praktyka*, Sopot 2017, s. 285.

⁹⁵ Por. J. Sobczak, *op. cit.*, s. 20.

⁹⁶ W rzeczonym wypadku, wszelkie znamiona omawianego czynu przestępnego zostałyby przez sprawcę zrealizowane.

⁹⁷ Wyrok SN z 26 listopada 2008 r. II KK 79/08, Lex nr 477715; po przytoczonym powyższej fragmentie Sąd Najwyższy podaje: „zob. M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 3, Zakamycze 2006, s. 200–201”.

⁹⁸ Wyrok SN z 9 października 1996 r., V KKN 79/96, LEX nr 28482. Szerzej odnośnie pojęcia przypadku mniejszej wagi: M. Gabriel-Węglowski, *Wykładnia pojęcia przypadku mniejszej wagi*, LEX/el. 2014.

Nadto, również w kontekście postulatów *de lege ferenda*, słusznym byłoby wprowadzenie do przepisu art. 109 u.o.z. „§ 5” o treści:

Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1–2¹, który dobrowolnie zwrócił zabytek na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przed wszczęciem postępowania karnego; w przypadku gdy zwrot nastąpi później sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary, a może nawet odstąpić od jej wymierzenia.

Istota bowiem szkodliwości społecznej owego czynu zasadza się na uszczerbku lub potencjalnym uszczerbku dla dziedzictwa kulturowego, oraz na niedostępności zabytku jako dobra kultury. Wówczas to sprawca – realizując czynny żal w sposób powyżej wskazany – przywracałby niejako stan poprzedni.

Prócz tego § 4 zawarty w art. 109 u.o.z. powinien zostać uchylony, ze względu na zbyt szeroką represyjność; zgodnie z tym przepisem sąd może orzec przepadek zabytku, chociażby nie stanowił własności sprawcy. Toteż przepadek może dotyczyć się w tym przypadku również zabytku będącego przedmiotem wykonawczym uprzednio – przed wywiezieniem go za granicę – popełnionego przestępstwa, chociażby którejś z odmian kradzieży i może tym samym być własnością nim pokrzywdzonego⁹⁹. Taki stan prawny budzi sprzeciw już z samego punktu widzenia elementarnego poczucia sprawiedliwości.

Bibliografia

Literatura

- Bartnik M., *Wojewódzki konserwator zabytków jako oskarżyciel posiłkowy w polskim procesie karnym*, Lublin 2021 r.
- Bojarski M., Radecki W., [w:] Bojarski M. (red.), *Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe. System prawa karnego*, Warszawa 2018.
- Cherka M., Antoniak P., Elżanowski F.M., Wąsowski K.A., [w:] Cherka M. (red.), *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2010, LEX/el.
- Dąbrowski J., *Realizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – wybrane problemy administracyjne* [w:] A. Rottermund (red.) *Dlaczego i jak w nowoczesny sposób chronić dziedzictwo kulturowe*, Warszawa 2014.
- Doroszewski W. (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1997.
- Drabik L. aktualizacja wersji on-line (modyfikacja istniejących haseł + hasła nowe), *Słownik języka polskiego* (powstały na podstawie *Słownika 100 tysięcy potrzebnych słów* red. J. Bralczyk, Warszawa 2005).
- Drabik L., Sobol E. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2007.
- Dunaj B. (red.), *Współczesny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2007.

⁹⁹ Por. J. Sobczak, op. cit., s. 23 oraz M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, op. cit., s. 185–186.

- Gabriel-Węglowski M., *Wykładnia pojęcia przypadku mniejszej wagi*, LEX/el. 2014.
- Gadecki B., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108-120. Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014, Legalis/el.
- Ginter A., Michalak A., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2016, LEX/el.
- Golat R., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kraków 2004, LEX/el.
- Gołda-Sobczak M., Sobczak W., *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym* [w:] T. Gardocka, J. Sobczak (red.), *Prawna ochrona dóbr kultury*, Toruń 2009.
- Gwoździewicz P., *Ograniczenia prawa własności zabytków*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2009, t. 9.
- Ingvaldsen H., *Nielegalny handel znaleziskami archeologicznymi – z perspektywy norweskiego muzealnictwa*, [w:] L. Ramskjaer, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011.
- Jakubowski O., *Zjawisko przemytu dóbr kultury*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. 36.
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego nielegalnym wywozem w dobie otwartych granic strefy Schengen*, [w:] L. Ramskjaer, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011.
- Jaraszek A., *Jak uzyskać pozwolenie na wywóz zabytkowego przedmiotu za granicę*, „Dziennik Gazeta Prawna” (z 12.06.2010 r.).
- Kaczmarek J., Zeidler K., *Karnoprawna ochrona zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 2.
- Karaźniewicz J., *Specyfika postępowania przygotowawczego prowadzonego w sprawach o przestępstwa przeciwko dobrom kultury*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 1.
- Kowalska-Benasiewicz E., *Zbieg przepisów art. 108–109b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z innymi przepisami typizującymi przestępstwa i wykroczenia*, [w:] Zeidler K. (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa 2014, LEX/el.
- Kowalski W., *Nowe zasady wywozu zabytków za granicę w świetle prawa polskiego*, [w:] L. Ramskjaer, A. Nyhamar, A. Chabiera, M. Aniszewski (red.), *Stop przestępczości przeciwko dziedzictwu. Dobre praktyki i rekomendacje*, Warszawa 2011.
- Kowalski W., K. Zalasieńska, *Prawo ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce – próba oceny i wnioski*, [w:] *System ochrony zabytków w Polsce – analiza, diagnoza, propozycje*, B. Szmygin (red.), Warszawa 2011.
- Krupiński W., *Działania Straży Granicznej w zakresie zwalczania przestępczości dotyczącej przemytu zabytków*, „Kwartalnik Policyjny” 2018, nr 1.

- Kulik M., *Komentarz do przepisów karnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, LEX/el. 2010.
- Markowski A. (red.), *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa 2003.
- Mazur A., *Ograniczenia wywozu zabytków ruchomych w prawie polskim i czeskim*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne” 2017, nr 2.
- Ogrodzki P., *Przestępczość przeciwko zabytkom. Krótka charakterystyka problemu. Stan na 2010 r.*, [w:] R. Pasieczny (red.), *Cenne, bezcenne/utracone*, Warszawa 2010.
- Omelan M., *Prawne aspekty wywozu zabytków*, „Rzeczpospolita” (z 28.04.2021 r.).
- Perkowska M., *Cudzoziemcy jako sprawcy przemytu zabytków – wybrane aspekty kryminologiczne*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 1.
- Poniatowski P., *Pojęcie zabytku w przepisach karnych ustawy 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – problemy interpretacyjne i (nie)zgodność z zasadą nullum crimen sine lege certa*, „Palestra” 2021, nr 4.
- Porwich A., *Przepisy w zakresie wywozu zabytków i muzealiów za granicę jako instrument ochrony zbiorów muzealnych*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2018, nr 4.
- Sienkiewicz T., *Wywóz zabytków za granicę* [w:] *Prawo ochrony zabytków*, K. Zeidler (red.), Warszawa 2014, LEX/el.
- Sieroszewski W., *Odpowiedzialność karna na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, „Palestra” 1962, nr 3–4.
- Skoczylas A., *Wywóz zabytków za granicę – zagadnienia administracyjno-prawne*, [w:] W. Szafrąński (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. 1, Poznań 2007.
- Sobczak J., *Ochrona prawnokarna dóbr kultury*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 3.
- Szafrąński W., Jagielska-Burduk A., *Jednorazowe pozwolenie na stały wywóz zabytku za granicę z perspektywy kategorii wieku i wartości – ochrona dziedzictwa kulturowego a rynek sztuki w Polsce*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1.
- Trzciński M., *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawnokryminalistyczna*, Warszawa 2010, LEX/el.
- Trzciński M., *Próba oceny nowych rozwiązań w zakresie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 1.
- Wróbel A., *Zasada terytorialności w kontekście przepisów Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego i Kodeksu wykroczeń*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2022, nr 1.
- Zalasińska K., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis/el.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007, LEX/el.

Zeidler K., *Zabytki. Prawo i praktyka*, Sopot 2017.

Zeidler K., Zalańska K., *Wykład prawa ochrony zabytków*, Warszawa 2015, LEX/el.

Zgółkowa H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 34, Poznań 2001.

Zgółkowa H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 47, Poznań 2004.

Zoll A., [w:] W. Wróbel (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 1: *Komentarz do art. 1–52*, Kraków 2016, LEX/el.

Akty prawne oraz pisma urzędowe

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay 10 grudnia 1982 r., Dz. U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

Rozporządzenie Rady (EWG) nr 116/2009 z 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, Dz. Urz. WE L 39 z 10 lutego 2009 r.

Ustawa z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz. U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 ze zm.

Ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. z 2020 r. poz. 164, t.j. ze zm.

Ustawa z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej, Dz. U. z 2019 r. poz. 1776 t.j.

Ustawa z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, Dz. U. z 2020 r. poz. 2135 t.j.

Ustawa z 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2020 r. poz. 902, t.j.

Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2021 r. poz. 710, t.j. ze zm.

Ustawa z 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury, Dz. U. z 2019 r. poz. 1591, t.j.

Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury z 31 października 2018 r., Dz. Praw P. Pol. z 1918 r. Nr 16, poz. 36.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami, Dz. U. z 1928 r. Nr 29, poz. 265 ze zm.

Dekret z 1 marca 1946 r. o rejestracji i zakazie wywozu dzieł sztuki plastycznej oraz przedmiotów o wartości artystycznej, historycznej lub kulturalnej, Dz. U. z 1946 r. Nr 14, poz. 99.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę, Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510.

Pismo nr 1815 w sprawie ewentualnego popełnienia przestępstwa wywiezienia z Polski, przez obywateli Niemiec przy pomocy obywateli Polski, dokumentów z obozu Auschwitz, pisma urzędowe ministerstw z 7 marca 2012 r., VII/1815/2012.

Orzecznictwo

Wyrok SN z 9 października 1996 r., V KKN 79/96, LEX nr 28482.

Wyrok SN z 26 listopada 2008 r. II KK 79/08, Lex nr 477715.

Wyrok WSA w Warszawie z 13 marca 2006 r., I SA/Wa 1019/05, LEX nr 197565.

Wyrok SR w Świdnicy z 27 sierpnia 2013 r., II K 257/13, Legalis nr 2167176.

The crime of illegal export of a monument abroad (art. 109 of the act on the protection and care of monuments)

Abstract

In the text have been taken the question of the crime of illegal removal of a monument abroad. Its issue is defined in art. 109 of the Act of the protection and care of monuments (further: a.p.m.). Its features were analyzed in basis on the sources of universally binding law, views expressed in the doctrine and judicature. The scientific narration leads through: the historical framework of the considered problem; subject of protection; the objective side, i.e. the psychological relationship of the perpetrator to the committed act, which in the analyzed issue may have an intentional or unintentional form; the subjective side, including the issues of the executive subject of the act - the monument, the removal (i.e. displacement) of the monument beyond borders of the country and the non-return (i.e. non-displacement) of the monument "back" to the territory of Poland, the question of the territory of the Republic of Poland; the object - the perpetrator who in the case of the removal abroad of the monument is common in the case of non-return it is individual; the forfeiture of a monument that may be ruled by a court, even if the monument is not the perpetrator ownership. It has been postulated: a) adding to the framework of art. 109 a.p.m. the "§ 2¹" which reads as follows: in the case of lesser importance, the perpetrator of the act specified in § 1 or 2 shall be subject to a fine or the penalty of restriction of liberty, and "§ 5" which reads as follows: the perpetrator of the crime specified in § 1–2¹ is not subject to the penalty, who voluntarily returned the monument to the territory of the Republic of Poland before the initiation of criminal proceedings; in the event that the return is made later, the court shall apply extraordinary leniency, and even may withdraw from its imposition; b) the repeal of art. 109 § 4 a.p.m. on due to its overly repressive nature.

Keywords: illegal removal of the monument abroad; non-return of the monument "back" to the territory of the Republic of Poland; crimes against monuments.